

ds. Joep Dubbink

Schriftlezingen: Jeremia 23:23-29 – Lucas 12:49-56

Gemeente van onze Heer,

God is nabij. Als we als kerkgangers één ding geleerd hebben, u zeker ook van mij, dan is het dat. Ik hoor het mezelf zeggen: God leren we niet kennen als de afstandelijke, verre Albestuurder, de 'Almachtig Opperheer' zoals de oude psalmberijming hem noemde, maar als de God die ons nabij is gekomen. Ons geliefde lied 416 bezingt het: 'jou *nabij* op al je wegen', en nog ruim honderd (!) liederen meer uit het liedboek¹ doen dat ook. De ouderling stak de kaarsen aan als 'teken van Gods nabijheid', en in de liederen en gebeden hiervoor kwam dat ook steeds maar weer terug. Centraal punt van het christelijk geloof: in Jezus is God ons 'rakelings nabij' gekomen.

Hoe kan het dan, dat Jeremia 23:23 schrijft, dat God *niet* nabij is, maar *veraf*?! Want dat staat er. Het staat er een beetje verheld, als een retorische vraag, 'ben ik niet eerder een verre dan een nabije god?', maar het antwoord op die vraag moet ongetwijfeld 'Ja' zijn. Toch is dit zo'n vreemd statement, dat al de eerste vertalingen van de tekst, in de oudheid,² de bedoeling omkeerden, en er toch weer een nabije God van maakten. Die was vertrouwd. Ook al vóór Christus, want die beweging van God naar de mens toe, die is niet iets exclusief christelijks, die vind je evengoed in het Oude Testament. Het Jodendom heeft er een eigen woord voor, de *Sjechina*, het wonen van God op aarde, bij de mensen.

Maar hier dus even niet. Waarom niet? Daar is een goede reden voor. Bedenk maar wanneer wij afstand nemen.

Je neemt afstand, letterlijk van een schilderij, maar ook van een situatie, probleem of conflict, om 'het grotere plaatje' te blijven zien, de dingen in perspectief te plaatsen. Voor je het weet bijt je je namelijk vast in een detail, voor een schilderij, of in je eigen gelijk, of je kiest partij voor één kant. Of je wordt geclaimd door één kant; dat overkomt God ook geregeld, dat die door een of beide partijen in een conflict geclaimd wordt. maar doe een paar stappen terug en zie ook de andere kanten die er aan de zaak zitten. Afstand kan soms helpen.

Je neemt tenslotte afstand van iemand die iets zegt wat niet door de beugel kan. Kan je in doorschieten, de cancel-clutuur, maar een incident kan je dwingen, je eigen positie duidelijk te maken. Soms moet je of wil je je van iets *distantiëren*. Zoals wij een paar jaar geleden als gemeente iets moesten, vonden we, met de Nashville-verklaring; u weet wel, tegen rechten voor homo's en tegen de hele LHBTQ+ gemeenschap. We hadden die verklaring niet onderschreven, laat staan geschreven, maar *als christenen* voelden we ons aangesproken en wilden we er niet mee op één hoop geveegd worden. Vandaar distantie, afstand.

Hier neemt God afstand. Hij neemt afstand van het gedrag van zijn volk, daar wil 'ie niet mee geassocieerd worden. En Hij neemt allereerst afstand van de *woorden van zijn knechten, de profeten*. Dat is een verrassende wending. Want profeten zijn nou precies *dat*: 'voorsprekers' van God, die met de mond en soms in symbooltaal zijn woord vertolken. Als God zich daarvan distantieert, is er blijkbaar iets behoorlijk misgegaan. Wat?

¹ Bron: liedboek.liedbundels.nu, 118 x, waarvan in sommige vaker, dus 105 liederen.

² Bijvoorbeeld de oud-Griekse en de Syrische vertalingen.

De profeten, zegt God, profeteren 'leugen'. Hun profetie klopt niet. Voor de duidelijkheid: een leugenprofeet *kan* een bedrieger zijn, die bewust de boel belazert, een ander iets op de mouw speldt waarvan 'ie weet dat het niet waar is. Maar dat hoeft niet! Het kan evengoed zijn, dat de leugenprofeet zelf misleid is, op een dwaalweg geraakt. Even verder heten ze ook 'profeten van het bedrog van hun hart': ze bedriegen hun eigen hart, geloven zelf oprecht in hun woorden, alleen, die kloppen niet.

Waar moeten we aan denken? In Jeremia's tijd steevast aan *goednieuwsprofeten*. De situatie was dreigend, Jeruzalem werd bedreigd en later belegerd door het immense leger van generaal Nebukadnessar. Maar deze leugenprofeten zagen het niet zo duister in: God zou zijn volk te hulp schieten, verwachtten ze, misschien wel in de vorm van steun door de buurstaatjes, of zelfs van het verre Egypte. Nou ja! Strategisch misschien wel slim bedacht, maar theologisch? Was er niets ooit iets geweest met Egypte, waren ze daar niet uit *weggeroepen*, bevrijd, als slaven? En *daar* dan nu hulp vandaan?

Jeremia is er kort over: dromen zijn dat, wensdromen. Dromen kunnen in andere stukken van de bijbel ook Gods boodschappen overbrengen, maar niet bij Jeremia. Voor hem zijn dromen echt bedrog, en als je wakker wordt ... dan is de droom voorbij en is er niks van over. Droom en Gods woord staan voor hem regelrecht tegenover elkaar, net zoals stro en koren. Die lijken op elkaar, ik zou ze zomaar kunnen verwarren, oppervlakkig gezien zijn het lange bruine stengels van het land. Maar wee degene die ze door elkaar haalt. Met stro kun je hooguit je vuurtje opstoken, koren kun je dorsen, de korrels malen tot meel, er brood van bakken, daar heb je wat aan!

Dit *lijkt* allemaal nogal vaag, beeldtaal, oude geschiedenis, woorden van lang geleden, maar ik hoop dat u inmiddels beseft hoe actueel dit is. Dit gaat natuurlijk over waarheid en leugen in het publieke debat. Over nepnieuws, over complottheorieën. Lastig onderwerp, ik zit er ook niet op te wachten want ik weet van alle verschillende opvattingen die er leven, ook onder ons, maar met deze tekst kunnen we niet anders.

Nepnieuws, desinformatie, is er altijd geweest. Maar de situatie is al vele jaren behoorlijk chaotisch. Wie heeft een waar woord, en wie droomt er maar op los? Wie kan ware en leugenprofeten onderscheiden? Volgens mij kunnen we om te beginnen al twee dingen leren van dit gedeelte.

Ten eerste: dat de oprechtheid van de boodschapper en de waarheid van zijn of haar boodschap twee verschillende dingen zijn. Het is goed dat in het oog te houden, het vergroot ons inzicht en maakt ons tegelijk milder in het debat. Zeker, er *zijn* mensen die bewust de waarheid verdraaien en vreselijke dingen beweren om te shockeren. Die man in de VS die beweerde dat een bloedbad op een basisschool in scène was gezet, die is zo iemand: jaren volhouden ondanks smeekbedes van de ouders van de slachtoffers, en pas vlak voor er een veroordeling dreigt het ineens terugtrekken, dat is kwaadaardig. Dan ga je voor de winst, want reken maar dat je volgers krijgt, en reclame-inkomsten. Maar veel vaker zijn ook de boodschappers van nepnieuws en de aanhangers van complottheorieën zelf slachtoffer. En soms vreselijk aardige mensen, maar ook aardige mensen hoeven niet altijd gelijk te hebben.

Het tweede leerpunt: dat het verkeerde, 'leugen'nieuws, vaak de neiging heeft geruststellend en sussend te zijn. Dat zullen wij misschien niet meteen herkennen, soms kunnen complotten behoorlijk opruiend zijn. Maar als je goed kijkt, zijn er stromen nepnieuws die ons willen vertellen dat 'het allemaal nog wel meevalt'. Denk aan de langdurige stroom van informatie die rapporten tegensprak die over klimaat gingen. We weten het al 50 jaar, en nu pas gaat het tot ons doordringen dat er echt iets moet gebeuren. Nog niet zo lang geleden ging het over klimaatdrammers, totdat klimaatverandering, droogte, watertekort en al die effecten niet meer te ontkennen zijn. Net zo de complot-

theorieën van een 'geheime elite' die achter de schermen de dingen regelt: ook dan zijn u en ik slachtoffer, we worden gemanipuleerd, we zijn niet zelf verantwoordelijk en hoeven niet zelf te veranderen. De fout ligt niet bij ons. 'Ze' willen ons allemaal uitroeien via de vaccins, 'ze' bestoken ons met chemicaliën uit vliegtuigen om ons in de pas te laten lopen (nou, dat lukt ook nogal...), ze hebben aanslagen op touw gezet tegen de eigen bevolking, houden pedonetwerken in stand, enzovoorts, de lijst is eindeloos en er zijn een paar interessante boeken over geschreven.

Het lastige is, dat terzijde, dat je zo graag zou willen zeggen: niet zo wantrouwend, vertrouw nou de overheid en de instanties, maar dat *dat* juist niet zo goed meer lukt, sinds de toeslagenaffaire en de Groninger gasboringen, situaties waarin de overheid niet alleen fouten maakte maar ook niet betrouwbaar handelde, er eerder op uit was om het eigen hachje te redden dan voor de burgers op te komen. Wantrouwen is soms terecht, soms nodig.

Het derde leerpunt is lastiger, en iets voor ons, want dat is de rol van God. Voor Jeremia is dat geen kwestie: de ware profeet spreekt *Gods Woord*, dat *dus* waar en betrouwbaar is.

Maar wat gebeurt er nu precies, wanneer een profeet opstaat en zegt: "Zo zegt de Heer, dubbele punt, aanhalingstekens openen, hoofdletter?" Heeft die een stem gehoord, of is het iets dat in zijn of haar innerlijk opkomt? Staat er niet bij. Is zo'n profeet dan een soort dicteerapparaat, is het God die spreekt en is 'ie niet anders dan een intermediair? We weten dat dat niet zo is. Het woord van God in de mond van Jeremia klinkt anders dan in de mond van Jesaja of Amos. De profeet geeft een eigen kleur aan, en dat mag blijikbaar.

Voor preken, weliswaar niet helemaal profeteren maar toch..., geldt dat ook. Ooit las ik op de kapel van een Amerikaanse legerbasis in Duitsland de tekst: 'Hier preekt dominee zus-en-zo elke zondag om 10 uur het ware woord van God'. Dat zetten wij niet op de gevel, de preek is voor ons een feilbaar middel; maar helemaal *uitsluiten* dat er iets van Godswege in doorklinkt moeten we misschien toch ook maar niet doen; u voor uzelf bepaalt of u en waar u er Gods woorden in hoort.

Hoe beoordeel je een profeet? We weten achteraf, en dan is het altijd makkelijk, dat Jeremia gelijk heeft gehad met zijn woorden. Zijn strenge profetische woorden, dat het niet goed ging, dat de dreiging van de ondergang van Jeruzalem reëel was, dat stad en tempel *geen* onvoorwaardelijke goddelijke bescherming genoten, maar evengoed als andere steden en tempels konden ondergaan, zijn waar gebleken. Kwam dat nou omdat Jeremia zo'n briljante politieke commentator was, omdat hij de internationale politieke situatie beter kon duiden en inzag dat de hoop van Juda op zand was gebouwd? Of... had hij zijn wijsheid van God, had hij toegang tot Gods geheimen en kwam dáár dat bijzondere inzicht vandaan?

Over die vraag heb ik ooit lang nagedacht, en mijn conclusie is, dat Jeremia die vraag niet begrepen zou hebben. Want dat onderscheid, tussen menselijk redeneren en slimheid, en goddelijke ingeving, tussen seculier en religieus, dat is typisch iets van onze tijd. Wij categoriseren, wij verdelen in vakjes, hier politiek, daar logica, daar religie, vooral niet door elkaar halen, niet mengen want dan ontploft het. Voor Jeremia is het leven één, is God overal en bij alles betrokken, en is het in alles zijn wijsheid die speelt. Maar die moet je dan wel herkennen! Helemaal zo kunnen wij het niet doen, denk ik, maar het helpt wel je dat te realiseren, dat wij het leven wel erg in sectoren hebben verdeeld.

Dat woord van God, dat is in elk geval krachtig, dat doet iets, dat breekt iets open. Dat schept nieuwe mogelijkheden. De beelden die Jeremia gebruikt zijn krachtig, bijna agressief: vuur, en een smids-hamer. De HEER lijkt wel een dondergod, die met vuur en een grote hamer zijn dominantie duidelijk maakt! Maar dat gaat om woorden.

Maar zulke woorden, wie kan die spreken? Hoe kun je in deze wereld, deze kakofonie van geluiden, waar ieder begin van waarheid wordt overspoeld door zoveel onwaarheid, hetze en haat zaaien, nog Gods geluid laten horen? Hoe kun je op tegen stormen op de sociale media, de influencers met hun juice-kanalen vol suggesties ('ik heb dat niet gezegd hoor, ik heb alleen gezegd dat ik overal hoor dat...'). Wat doe je tegen de gewiekste strategieën van politici met hun communicatieteams? Hoe krijgt het Russische ministerie van defensie waarvan bijna elke mededeling na fact-checken onwaar blijkt te zijn, nog steeds een groot deel van het volk mee in de illusie dat Poetin bezig is Oekraïne te bevrijden in plaats van te veroveren?!

Harder schreeuwen, meer geweld, het 'erin hameren', helpt niet. En dat vuur van Jezus dan? Wat wil Hij in gang zetten? Nog zo'n moeilijke tekst...

Jezus wil dat vuur graag, dat het ontbrandt op aarde. Maar welk vuur: het vuur van vuurgevechten en onder vuur liggen, het vuur van loutering en oordeel? Ik gun mezelf weinig tijd voor dit gedeelte vandaag, maar voor de duidelijkheid: ik geloof niet dat Jezus een tegenstelling *wil*, ruzie of scheuring in families. Hij *constateert* dat tegenstellingen het gevolg kunnen zijn van zijn optreden. Zijn aanbod van Gods koninkrijk, van brood voor iedereen, vergeving voor iedereen, dat komt aan belangen; de bakkers, de priesters, de mensen met een monopolie op brood en vergeving, die komen in het geweer. Juist het aanbod van het goede kan afkeer oproepen. Een werkelijk goed mens zonder bijbedoelingen of verborgen agenda, die roept weerstand op want dat die er zijn stelt ons een vraag: zou jij dat niet ook moeten doen? Er is dan ook niets mooiers dan ze te kunnen betrappen op net niet helemaal deugdzaam zijn, want dan ben je ervan af: zie je wel, hij/zij is ook *niet helemaal* consequent, nu kan ik lekker doorgaan met helemaal *niet* consequent zijn. Op die manier is Deugmens tot een scheldwoord geworden... Zo ontstaan conflicten vanuit liefde. Best iets om bij stil te staan, los geciteerd is deze tekst inderdaad niet ongevaarlijk, eerder vuurgevaarlijk.

Terug naar God die afstand neemt. Misschien hebben we een beetje begrepen, waarom Hij dat soms doet. Dat hij daarvoor hele goede redenen kan hebben. Aan ons, dan, Hem niet zomaar te blijven bidden om zijn nabijheid, maar ook ervoor te zorgen dat Hij graag in ons midden wil verkeren. Amen.